

A Felvidéki magyar mű

Írta: Sirchi

Több mint két évtizedes csend, témakerülgetés után, tanulmányok bukkannak fel Budapesten, amelyek újra felfedezik a magyar nemzeti kisebbségek kérdését. „Lemérik az elmúlt idők történelmi fejlődésének távlatait...” Természetesen, az úgynevezett illendőség keretein belül, mert a mai Budapesten illetlenségnek számít a szomszédos szocialista országok magyar kisebbségei problémáinak, sőt létkérdéseinek feszegetése...

A rangos pozsonyi IRODALMI SZEMLE néhány évvel ezelőtt ankétot indított a nemzetiségi irodalmak elvi kérdéseiről. Ennek során a legilletékesebb, az azóta elhunyt Fábry Zoltán is megnyilatkozott. Vallomása egy kisebbségi sorsra kárhözvont nép lelki alapállását rögzíti. „Egész életünkben nem ismerjük a napos oldalt, a változások hideg, léghuzatos posztjára állítva, épp a meglátás, megértés melege hiányzott legjobban. Félvállról kezelt adalék, elfelejtett függelék voltunk és lettünk, ha úgy tetszik — tehertétel. Mindkét oldalon — határon innen és túl — számadásokba és közönybe kalkuláltan: leirt vagyontétel... A szlovákiai magyar irodalom nemcsak kodifikálásra, hanem segítségre is szorul... Ami a legfontosabb és legkézenfekvőbb, az a hiányérzet megszüntetése: a magyar irodalom egészébe való beagyazottság...” — A 45 után elüldözött, s azóta túl a Dunán élő Szalatnai Rezső, aki megvallottan, vállaltan ma is tartozéka a szlovákiai magyar irodalomnak, megfélemléthezhetetlenül így fogalmaz: „Magyar irodalom csak egy van: a magyar nyelvterület irodalma... Ez az irodalom a nemzet történelmi tudatra ébredésében gyökeresik... Egyetlen nyelváram, egyetlen lélekáram...”

A teljes elnémitottság, jogfosztottság utáni, „harmadvirágzás” irodalmának „félvállról kezelt adalék, elfelejtett függelék” voltára utal Fábry Zoltán, a „STÓ-SZI DÉLELŐTTÖK” esszégyűjteménye egyik lábjegyzetében. „Mi, csehszlovákiai magyarok büszke meghatottsággal gondolunk Illyés Gyulára. Illyés azon kevesek egyike, akik meglátva minket, nem írták le népük és irodalmuk számlájáról létünket és hangunkat, de mellénk álltak és felemeltek...”

Amikor a felvidéki magyarság kulturális életének két esztendejéről röviden, villámfényeszerűen beszámolunk, a háttérrel, az újrakezdés születési nyomait el-tüntetni nem lehet... S számolnunk kell az 1968-as szlovákiai tavaszt, magyar testvéreink tavaszát követő drákói rendszabályokkal — a részalmazációval is.

A szlovákiai magyar irodalom megbecsülését jelentette, hogy Duba Gyulár „Ugrás a semmibe” c. novellagyűjteményéért a köztársaság nemzetiségi díjjal jutalmazták.

Ordódy Katalin „A keskenyebb út”-ja a sorsváltás regénye, amely a „csehszlovákiai magyar valóságban” gyökeresik. A Madách-díjas regény második kiadása a felvidéki Magyar Könyvbarátok Köre illetménykötekeként kerül az olvasó asztalára.

Szeberényi Zoltán Györy Dezső-monográfiája, „A Vox Humana poétája” az első olyan mű, amely a két világháború közötti korszak egyik jelentős kisebbségi alkotójának, Györy Dezsőnek költészetével foglalkozik.

Az irodalmi élet jelentős eseményének tekintették a „Fekete szél”, felvidéki fiatal elbeszélők antológiáját. A pozsonyi Madách gondozásában kiadott kötet legkiemelkedőbb írásainak Kövesdi János „Rekvium”-jét, Warczel Gábor „Mikrokozmosz”-át tartja a kritika, de pozitívan értékeli Kovács Magda íráskészségét, valamint Bereck József és Mészáros László „mely intellektusa” novelláit is. A kritika szerint a felvidéki

magyar próza fiatal, új hullámainak sajátosságát a „népköltészeti ihletettség” jellemzi.

Duba Gyula „Valóság és életérzés” c. esszékötete a szlovákiai magyar gondolkodás jelentős eredménye. „A szépprózáinkban új fejezetet nyitó Duba Gyula most mint tanulmányíró mutatkozik be; kritikai és esszéi alapos ítélőképességről tanúskodnak”, írja a veterán Egri Viktor. Az Irodalmi Szemleben folytatásokban közölt „Vajdó parasztvilág” c. korrajza és dokumentációs jellegű, a szlovákiai magyar parasztvilágát analízáló, a magyar nyelvterületen szinte egyedülálló tanulmánya a felvidéki magyar irodalmi éleli nagy eseménye.

A magyar múlt megbecsülése, a hagyományörzés szép példája Szénássy Zoltán jeles tanulmánya: „Klapka György, a forradalom katonája”, amely az 1848–49-es szabadség-harc utolsó hátyájának, Komárom várának védelmével foglalkozik bőséges dokumentációval, gazdag helytörténeti anyaggal.

Mindenütt megérdemelt figyelemmel fogadták a pozsonyi Irodalmi Szemle néprajzi közleményeit. A Csallóköz—Mátyusföldje ezeréves magyar településeinek helytörténeti jellegzetességeivel, hagyományával foglalkoznak Kecskés László „A komáromi szeker-szardák”, Nyitrai Dezső „Dunaradványi vizimolnárók”, néhai jó Darkó István „Csallóközi halászat”, Tóth Margit „Tardoskeddi táncok”, Agh Tibor „A vaskatanc tardoskeddi dallamanyaga”, Gágyor József „A galántai járás gyermekénekei”, Mórocz Károly „Tökéházás” című néprajzi karcolatok. Neveznászky Gábor „A honfoglaló magyarság régészeti hagyatékának kutatása Szlovákiában” c. új szempontokban, kutatási eredményekben is figyelemre méltó, alapos tanulmánya a magyar múlt meghamisítását célzó, állhatatos szlovák törekvések cáfolata.

Öt fiatal felvidéki magyar költő versesköteteit bőven recenzálták — határon innen és túl. Keszeli Ferenc „Ostromlétra”, Kulcsár Ferenc „Napkitörések”, Kmeckő Mihály „Mozdulatok”, Tóth László „Hangok utánzata” általában kedvező fogadtatásra találtak. Mikola Anikó „Tűz és füst között” c. versgyűjteményéről a legfigyelemreméltóbbról így ír Görömbei András a Tiszatájban: „Versei spontán líraiságát érzelmi bőség táplálja. A magyar költészetben — talán az erdélyieket kivéve — egyre ritkább ez a természetes líraiság, megkapó hangulatiság.”

Tözsér Árpádnak, „Gömörország bolygó fiának” kitünő tanulmánykötetét, „Az irodalom valóságát” — már ismertettük. Uj, „Érintések” című verseskötetét Bata Imre recenzálta a pozsonyi Irodalmi Szemle. Így ír: „Szülőföldtől szülőföldig tart az út, amit Tözsér verseiben átível... Tözsér magányos, de ez a magány már nem az emberé, hanem az alkotóé... Az emberi helytállás és a vox humana folytonosságára láthatni, ha Tözsér új verseit olvassuk. Az új verseket, melyek a többi is igérik, fokozott érdeklődéssel várjuk mind, akiknek az egyetemes magyar irodalom virágozása életük értelme.”

Dénes Györgynek, a 45-ös elnémitottság után az elsők között megszólalónak, a pozsonyi rádió magyar osztálya munkatársának „Mélység fölött” című kis kötetét, új verseit sokan várták az 1970-ben Madách-díjjal kitüntetett „Az idő börtönében” c. válogatott verseinek gyűjteménye után.

A Petőfi-émlékév során a pozsonyi rádió magyar osztálya „A helység kalapácsa” Galán Géza rendezte hangjátékával, az Írószövetség és a Népművelési Intézet közösen rendezett ünnepi Petőfi Estjével emléke-

esztendője

üvelődés utolsó két hete

hich László

zett. A CSEMADOK ügyszólván minden helyi szervezete hódoló lélekkel áldozott Petőfi Sándor génuszának.

Madách Imre születésének 150. évfordulóján a CSEMADOK, a szlovákiai magyarság országos kulturális és társadalmi szervezete Irodalmi és Kulturális Emléknapot rendezett Alsósztrégován. Füleken és Losoncon: Alsósztrégován megkoszorúzták a Madách Imre sírja felett emelkedő méltó emlékművet. Riegele Alajos pozsonyi szobrászművész lélekkel teli alkotását, majd elzarándokoltak a Madách-muzeumba. Füleken országos irodalmi vetélkedőt rendeztek. Losoncon Ünnepi Akadémiát tartottak. A Madách-émlékbeszédet Kulcsár Tibor költő, a CSEMADOK központi bizottságának tagja mondta. A műsorban a felvidéki magyar irodalmi színpadok legjobbjai áldoztak Madách génuszának, a komáromi Magyar Területi Színház művészei részleteket adtak elő a Tragédiából.

Csokonai Vitéz Mihály születésének kétszázadik évfordulóján, az országos viszonylatban első Csokonai-Emléknapot a keleti részeken, a királyhelmei és nagykapocsi CSEMADOK-szervezetek rendezték. Miadkét helyen Orsvald Árpád költő, a CSEMADOK hetilapjának, a „Hét”-nek főszerkesztőhelyettese mondott ünnepi beszédet s a nemrég alakult Magyar Tanítók Járási Ének-kara mutatkozott be nagy sikerrel. Az ötletes műsorcsereben a királyhelmei magyar gimnázium irodalmi színpada Csokonai „Dorottya” c. vígposzából készült „Dámadiadal” irodalmi összeállításal, a nagykapocsi magyar gimnázium színjátszó csoportja Csokonai „Az örvégny Karmayóné és két szelburdiak” c. vígjátékával szórakoztatták a lelkes közönséget.

Örömmel emlékezünk meg a komáromi MAGYAR TERÜLETI SZÍNHÁZ (MATESZ) működéséről, feamállásának húsz esztendő jubileumán. Anyanyelv-őrő hivatásának teljesítése, magasszintű műsorpolitikája éppen úgy feljegyzést érdemel, mint az 1970-ben szervezett — Északkelet magyarságát szolgáló — Thália Színpad néven sikeresen működő kassai részlegé. A komáromiak Madách Tragédiájának nagy gondal előkészített előadásával ünnepelték a jubileumot, a kassaiak Tersánszky J.J. Jenő „Kakuk Marcj szerencsés-jét” vitték színpadra, a főrendező, Beke Sándor átadóztatásában. (Beke az Irodalmi Szemleben megjelent „Az égig érő fa alatt” c. Csongor és Tündét elemző pompás tanulmánya legalább zárójeles említést érdemel.)

Az elmúlt év végén a CSEMADOK nyelvi szakbizottsága Kassán újból megrendezte a Karacsony Nyelvművelő Napokat. Az első napon dr. Jakab István tartotta meg „Nyelvművelésünk helyzete, elvei és legfontosabb feladatai” címen nagy felkészültségre valló előadását. Ismertette az egyetemes magyar nyelv-művelés helyzetét, egyes irányzatait, elméleti és gyakorlati eredményeit, és nyomatékkal mutatott rá a szlovákiai magyarság nyelvi gondjaival összefüggő teendőkre. A második előadásban Teléki Tiborné „A helynév-gyűjtés módszere” címen magyarázatot a helynév-gyűjtés történetével foglalkozott, tájékoztatást adott a szlovákiai magyar helynév-gyűjtés jelenlegi helyzetéről. A második napon dr. Benkő Gyula „Juhász Gyula nyelvi művészete” címen értékelte, dr. Zsilka Tibor Németh László Irodalom c. regényének stilisztikai elemzésével szolgált a nyelvművelő napok célkitűzését. A felvidéki magyar nyelvművelők két-napos találkozója amelynek rendezetése a nyelvvel-lyességi kérdések megvitatása, a nyelvművelés elvei-

nek és feladatainak tisztázása, valamint a nyelvjárás-kutatás szervezési és módszertani kérdéseinek meg-tárgyalása volt, az idegen nyelvi behatások fenyegette anyanyelv öntudatos védelmének szíves indító doku-mentációja...

A már hagyományos, szívünket örömmel eltöltő országos rendezésekről, kisebbségi magyar sereglékek-ről is szólnunk kell röviden. — A magyar színjátszó együttesek, irodalmi színpadok és szavalók országos ünnepe, a komáromi Jókai-Napok, a zselizi Országos Népművészeti Fesztivál, a népdalénekesek „Tavaszi szél vizet áraszt” országos versenye, a nagy gomba-szögi Dal- és Táncünnepély, a galantai Kodály-Na-pok keretében megrendezett országos ének-kari ver-seny — dr. György István, a CSEMADOK titkára szavaival élve — „hódolat a népművészetnek, az ősök hagyományának”.

Ebben az esztendőben ünnepli a CSEMADOK, a felvidéki magyarság kulturális és társadalmi szerve-zete — az egyetlen — működésének negyedszázados évfordulóját. 1948-ban, a teljes jogfosztottság, elné-mitottság után, a lefejezettség állapotában mindent újból kellett kezdeni... Ma, a CSEMADOK keretében 240 színjátszócsoporthoz, 140 esztrádcsoport fejt ki aktív tevékenységet. A népi táncmozgalom jelentős eredményeket ért el: csaknem száz népi együttes és tánc-csoport, valamint húsz folklór csoport tevékeny-kedik. Örövendően aktivizálódtak a felnőtt énekka-rok, jelenős részük van a felvidéki magyar kórusmoz-galom állandó fejlődésében. A szép eredmények első-sorban a nemzetközi kórusfesztiválon díjat nyert, 80 tagú Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Ének-kara hatásának, munkásságának köszönhetőek. Tagjai közül huszonnégyen, mint kórusvezetők működnek a magyarokta járásokban.

Feljegyeztük a CSEMADOK mai illetékezeinek nyilatkozatát: „Az együttesek és csoportok művészi színvonalának emelése érdekében, foglalkoznunk kell népi hagyományaink rendszeres és tudományos igé-nyű gyűjtésével...” Reméljük, nemcsak óhaj és terv marad... Jól emlékszünk Fónod Zoltán 68-as hábor, okos írására, amelyben Nemzetiségi Intézet felállítá-sát sürgette. Mint a felvidéki magyarság akkori, az-óta félreállított, elnémitott, népükhez hű vezetőinek „önigazgatás” sürgető konkrét javaslatait, ezt is „ir-rendenta” követelésnek minősítették a huszákizmus s vele a magyarülődésben maradéktalanul egyetértő sovinizmus ügyvivői.

Rövid, villámfényeszerű beszámolóink végére érve: ime a felvidéki magyar valóság... Testvéri együtt-érzéssel kell figyelniük, regisztrálniuk minden meg-nyívánulásukat. Tudjuk, hálásak, ha úgy érezhetik, nincsenek egyedül!

Zalabai Zsigmond írja: „Szülőföld... — forgat-ja, izlelgeti az ember a stőt, s közben arra gondol, hogy a nyelv csodákra képes. Csodákra, mert az imé-iti szó nemcsak hangzásával, hanem legmélyebb lénye-gével: jelentéstartalmával is asszociálja a szülőanya kifejezést. Mert a szülőföld — akárcsak édesanyánk — egyben „nevelőföld” is: valóság-szemléletünk, erköl-csi tartásunk, világlátásunk alakítója... a tájban ott él az ember s általa a munka, az erkölcs, a hagyomány, a történelem...” (Irodalmi Szemle, Pozsony, 1973.)

Igy írnak a Garam, Ipoly, Sajó Hernád mentén...

A felvidéki magyar irodalom néhány reprezen-tánsának külföldi útját lehetővé kell tenni, velük ta-lálkozni, természetükkel ismerkedni a szabadföldi ma-gyarság sürgető feladatai közé tartozik!